

Kreowanie tożsamości
SZKOŁY

TOM 2

Konteksty historyczne, społeczno-kulturowe,
edukacyjne

REDAKCJA

Krystyna Chałas
Beata Komorowska

Wydawnictwo KUL
Lublin 2009

Recenzent

Prof. dr hab. Mieczysław Łobocki

Opracowanie redakcyjne

Lucyna Górna

Opracowanie komputerowe

Ewa Karas

Projekt okładki i stron tytułowych

Tomasz Smółka

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2009

ISBN 978-83-7363-897-6

Wydawnictwo KUL

ul. Zbożowa 61, 20-827 Lublin

tel. (081) 740-93-40, fax (081) 740-93-50

e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl

<http://wydawnictwo.kul.edu.pl>

Druk i oprawa

elpil

ul. Artyleryjska 11,

08-110 Siedlce

e-mail: info@elpil.com.pl

Tożsamość szkoły salezjańskiej

Salesian school

Streszczenie

Biorąc pod uwagę zadania stojące przed współczesną szkołą, przedmiotem poruszanych w artykule treści jest próba wskazania charakterystycznych cech szkoły salezjańskiej mającej swe początki w działalności pedagogicznej księdza J. Bosco.

Tożsamości „szkoły salezjańskiej” można przede wszystkim upatrywać w sposobie realizacji chrześcijańskiej wizji edukacji i wychowania, u której podstaw stoi personalistyczna wizja człowieka oraz w podstawowych założeniach systemu prewencyjnego księdza Bosco ujętych w trójmian wzajemnie dopełniających się zasad, obejmujących: rozum, religię i miłość wraz z nieodzowną w praktyce systemu prewencyjnego obecnością wychowawczą. Podstawowym założeniem działalności szkoły salezjańskiej jest bowiem wychowanie człowieka jako osoby, istoty cielesnej, psychicznej i duchowej, wolnej i rozumnej, której trzeba pomóc w rozwoju naturalnym, kulturalnym i duchowym.

Summary

Considering the tasks facing contemporary school, the subjects dealt with in the present article is an attempt to point to the characteristic features of the Salesian school, which has its beginnings in the pedagogical activity of Father J. Bosco.

The identity of „Salesian school” can be first of all sought in the way of realizing the Christian vision of education and bringing up at the basis of which the personalistic vision of humanity stands, and in the fundamental assumptions of the preventive system of Father Bosco viewed in a trinomial of the complementing principles including reason, religion and love together with the educator’s presence, which is indispensable in the practice of the preventive system. The basic assumption of the activity of the Silesian school is educating a human as a person, a bodily, psychical and spiritual creature, who is free and rational and who should be helped in the natural, cultural and spiritual development.

Toczą się obecnie dyskusja nad problemami polskiej edukacji, a zarazem trwające poszukiwania nowych i skutecznych sposobów kształcenia młodego pokolenia w wartościowym środowisku szkolnym, skłania do refleksji nad tożsa-

mością szkoły salezjańskiej, mającej swe początki w działalności pedagogicznej księdza J. Bosko. Według założeń „inżynierów edukacji”, szkoła XXI wieku, realizując swe cele (dydaktyczne i wychowawcze), powinna stać się miejscem spotkania i dialogu wychowanka i wychowawcy. W takiej szkole młodzi ludzie powinni odnajdywać drogowskazy; wartości nadające sens ich życiu, mające swe korzenie w dziedzictwie historycznym, kulturowym i religijnym swego narodu, a stanowiącym dobry fundament do twórczego budowania swojej przyszłości i wzbogacania rozwoju społeczeństwa. Okres edukacji powinien stać się dla ucznia intensywnym czasem odkrywania swoich możliwości, które z pomocą nauczycieli i wychowawców powinien nauczyć się rozumieć, przyjmować i urzeczywistniać w swoim życiu¹. Edukacyjne zadania szkoły powinny być również nierozzerwalnie połączone z przygotowaniem i wdrażaniem młodych ludzi do odkrywania swego życiowego powołania, pozwalającego im w pełni urzeczywistnić rozwój swego człowieczeństwa oraz dającego im możliwość wartościowego życia w społeczeństwie.

Współczesna szkoła próbuje określić swoją tożsamość w kontekście zachodzących zmian społecznych oraz w obliczu braku jednolitej koncepcji prowadzonych zmian edukacji. Rozgoryczenie ogromnej rzeszy nauczycieli i wychowawców związane jest z ciągłym odsuwaniem nierozwiązanych i trudnych problemów szkolnictwa na margines zadań społecznych. Dlatego nauczyciele, wychowawcy i rodzice, poszukując skutecznych sposobów edukacji i wychowania młodego pokolenia, powinni sięgnąć do źródeł wychowania chrześcijańskiego. Wsparte na trwałych wartościach ukazuje ono bowiem, jak skutecznie przekazywać dzieciom i młodzieży wiedzę, a jednocześnie wychowywać tak, aby nie urazić godności i indywidualności żadnego z nich i zawsze mieć na uwadze dobro wychowanka jako osoby oraz dobro społeczeństwa².

Biorąc pod uwagę zadania stojące przed współczesną szkołą, przedmiotem niniejszych rozważań będzie tożsamość oraz jakość propozycji edukacyjnej i wychowawczej „szkoły salezjańskiej” zakorzenionej mocno w nauce Kościoła katolickiego i w charyzmacie księdza J. Bosko, a skierowanej ku wyzwaniom przyszłości.

Początki szkolnictwa salezjańskiego

Problematyka edukacji i wychowania młodych pokoleń była zawsze żywo dyskutowana w różnych środowiskach społecznych. Pedagodzy i teoretycy wychowania starali się odpowiedzieć na pytania: na podstawie jakiego modelu szkoły

¹ Por. B. Wolny, *Edukacja ku wartościom w polskiej szkole a „norma personalistyczna”*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie*, red. A. Rynio, Wyd. KUL: Lublin 2007, s. 783.

² Tamże, s. 792.

kształcić i wychowywać, jakie wartości zaszczerpić w sercach wychowanków, według jakich wzorców kształtować osobowość dorastających pokoleń, jakimi cechami powinien się charakteryzować przyszły nauczyciel i wychowawca itp. Problemu edukacji i wychowania nie można jednak rozważać w pustej przestrzeni. Jest to bowiem sprawa pewnych koncepcji i założeń. Ksiądz J. Bosko budując na podstawie swego życia i zasady miłości pasterskiej system prewencyjny oraz powołując do życia pierwsze szkoły salezjańskie, intuicyjnie i genialnie wprost wyczuł, że należy stworzyć system edukacji i wychowania integralnego, poprzez który młody człowiek otrzyma pomoc w rozwoju naturalnym, kulturowym i duchowym.

Ksiądz J. Bosko (1815-1888) nie należał do grona wielkich teoretyków czy ideologów wychowania, którzy pozostawili po sobie pogłębione traktaty pedagogiczne. Był on przede wszystkim praktykiem, opierającym wychowanie na doświadczeniu i intuicji. Z jego działalności wychowawczej wynika jednak, że nie działał przypadkowo, ale opierając się na swoistej wizji pedagogicznej. Jako doskonały obserwator życia społecznego, dostrzegł bez trudu, że dokonująca się w jego czasach transformacja społeczna i ekonomiczna generuje zapotrzebowanie na „nowego człowieka”, wykształconego i w pełni przygotowanego do życia w zmieniającej się kulturze. Ważnym elementem rozlicznych działań, które podejmował dla dobra najbardziej zaniedbanej młodzieży, uczynił więc kształcenie i edukację. Zdawał sobie bowiem sprawę, że zdobycie wykształcenia i zawodu wsparte dobrym wychowaniem to niezmierny kapitał, który pozwoli młodym znaleźć zatrudnienie, stać się samodzielnym i użytecznym społecznie³.

Sam wychowany w bardzo trudnych warunkach materialnych w małej wiosce w okolicach Turynu musiał pokonać wiele przeciwności, aby zdobyć wykształcenie. Wspierany jednak przez prostą aczkolwiek obdarzoną niezwykle talentem wychowawczym matkę, która łącząc w sobie macierzyńską miłość, rodzącą równowagę i spokój, ze stanowczością i wymaganiami, potrafiła rozbudzić w swym synu głębokie życie duchowe i potrzebę poświęcenia się dla innych⁴. To od niej zaczerpnął ksiądz Bosko myśl, aby oprzeć swój system wychowawczy na miłości wychowawczej stawiającej rozumne wymagania i przesyconej żarliwością wiary wskazującej ostateczny cel i sens życia.

Początki jego działalności wychowawczej i edukacyjnej były skromne. Gromadząc w dni świąteczne w założonym przez siebie Oratorium rzesze młodych chłopców przybyłych do Turynu w poszukiwaniu pracy, często zaniedbanych moralnie, sierot i bezdomnych, chciał rozbudzić w nich potrzebę lepszego życia i dać im

³ Por. M. Szpringer, *System prewencyjny księdza Jan Bosko we współczesnej profilaktyce*, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej: Kielce 2006, s. 79.

⁴ Por. P. Chavez, *Komentarz do wiązanki na rok 2006*, [w:] *W trosce o ducha rodzinnego w szkole salezjańskiej*, Wyd. ITS: Kraków 2006, s. 28-29.

namiastkę domu rodzinnego. Z czasem okazało się, że jest to niemożliwe, jeśli nie stworzy dla nich odpowiednich warunków wychowawczych pozwalających im zdobywać wykształcenie i zawód i chroniących ich przed demoralizacją. Tak w latach 60. i 70. XIX wieku zaczęły powstawać pod kierownictwem księdza J. Bosko w turyńskiej dzielnicy Valdocco pierwsze pracownie rzemieślnicze, a następnie szkoły zawodowe i humanistyczne, które szybko rozprzestrzeniły się na terenie Włoch i w innych krajach Europy i świata⁵.

U początku szkolnictwa salezjańskiego leży zatem oryginalna myśl pedagogiczna księdza J. Bosko oraz jego pełna twórczej troski wrażliwość ogarniająca potrzeby młodych w dziedzinie edukacji i wychowania.

Personalizm szkoły salezjańskiej

Szkolnictwo salezjańskie od samego początku swego istnienia, zachowując swoją specyfikę, stało się integralną częścią szkolnictwa katolickiego. Wniosło do niego bogactwo charyzmatycznej myśli wychowawczej swego założyciela oraz niezwykły wprost dynamizm, uwidaczniający się w skutecznym docieraniu z propozycją edukacyjną i wychowawczą do ogromnej rzeszy dzieci i młodzieży na całym świecie, nie tylko ze środowisk chrześcijańskich, ale także wywodzących się z innych kultur i religii.

Poruszając temat tożsamości szkoły salezjańskiej, niezbędnym wydaje się również wskazać na pewne wspólne założenia i płaszczyzny działalności szkół katolickich i salezjańskich. Współcześnie założenia szkoły katolickiej, szczególnie w krajach postkomunistycznych po okresie politycznego ograniczania działalności szkolnictwa wyznaniowego są mało znane i rozumiane. Często szkoła ta jest postrzegana jako kościelna szkoła prywatna, prowadzona przez osoby duchowne, zobowiązująca do udziału w różnych formach życia religijnego, dbająca o poziom nauczania i dyscyplinę. Widzi się w niej przede wszystkim szansę dla dzieci słabszych fizycznie i psychicznie oraz sprawiających trudności wychowawcze i edukacyjne⁶. Wszystkie te opinie skłaniają do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o specyfikę działalności szkół katolickich i salezjańskich.

W myśl dokumentów Konferencji Episkopatu Polski⁷ „katolickość” szkoły można rozumieć w znaczeniu szerokim i wąskim. Pierwsze, szerokie rozumienie zakłada, że szkoła jest katolicką, jeżeli tworzy środowisko wychowawcze oparte na zasadach życia chrześcijańskiego oraz deklaruje swój związek z wiarą i Kościołem

⁵ Por. M. Szpringer, *System prewencyjny*, s. 79-82.

⁶ Por. K. Olbrycht, *Aksjologia szkoły katolickiej*, „ETHOS” 2007, nr 75, s. 94.

⁷ Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dla szkół katolickich w Polsce, 1994.10.22, V.

katolickim. W skład tej grupy mogą wchodzić wszystkie szkoły, które formalnie nie posiadają statusu szkoły katolickiej, ale są takimi ze względu na tworzone środowisko i nauczanie ewangeliczne. W drugim, wąskim znaczeniu zaś szkołą katolicką jest ta, która uzyskała zgodę kompetentnej władzy kościelnej do używania określenia „katolicki” lub została założona przez publiczną kościelną osobę prawną. Szkoły salezjańskie należą do grupy szkół katolickich w znaczeniu wąskim⁸.

Jednym z kluczowych zagadnień, wyjaśniających dynamiczny rozwój szkół salezjańskich, a jednocześnie wskazującym na aksjologię szkolnictwa katolickiego jest zagadnienie „ideału wychowania”, obejmującego m.in. pożądane wzory osobowe, normy oraz sposoby postępowania wyznaczające cele wychowania, jego metody i formy, jak również styl działania pedagogicznego i atmosferę jego przebiegu. Aksjologiczne podstawy funkcjonowania szkolnictwa katolickiego przyjmują zatem w swych założeniach sobie właściwą koncepcję człowieka, jego rozwoju i celu⁹.

Uznanie, jakie zyskały szkoły salezjańskie w świecie, ma swe uzasadnienie przede wszystkim w konsekwentnym, ale i zarazem atrakcyjnym – dostosowanym do współczesnych potrzeb świata młodych – sposobie realizacji chrześcijańskiej wizji edukacji i wychowania, u podstaw której stoi personalistyczna wizja człowieka. Przyjęcie takiego założenia w edukacyjnej działalności szkół salezjańskich obliuguje przede wszystkim do uznania bezwzględnej wartości osoby ludzkiej przysługującej jej z natury, a wyrażającej się w poszanowaniu godności wychowanka oraz stworzeniu mu optymalnych możliwości rozwoju i doskonalenia się¹⁰. Podstawowym założeniem działalności szkoły salezjańskiej jest więc „wychowanie człowieka jako osoby, istoty cielesnej, psychicznej i duchowej, wolnej i rozumnej, która jest najwyższą na ziemi wartością ze względu na swoją godność”¹¹.

Istotnym i charakterystycznym rysem działalności edukacyjnej szkół salezjańskich jest integralność systemu wychowawczego, uwzględniającego wszystkie sfery rozwojowe wychowanka. Współcześnie bowiem wiele systemów wychowania kieruje się redukcjonistyczną wizją człowieka, nie uwzględniając pewnych aspektów bytu ludzkiego i jego egzystencji, co nie pozostaje bez wpływu na praktykę wychowawczą¹². Każda „koncepcja człowieka, charakteryzująca się jednostronnością i jednoaspektowością – jak podkreśla M. Nowak – rodzi analogiczną koncepcję wychowania”¹³. Integralne postrzeganie wychowanka prowadzi natomiast

⁸ Por. M. Szpringer, *System prewencyjny*, s. 95.

⁹ Por. K. Olbrycht, *Aksjologia szkoły*, s. 91.

¹⁰ Por. M. Studenski, *Wychowanie chrześcijańskie wyzwaniem dla szkoły i katechezy*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie*, red. A. Rynio, Wyd. KUL: Lublin 2007, s. 757.

¹¹ K. Olbrycht, *Aksjologia szkoły*, s. 94.

¹² Tamże, s. 760-761.

¹³ M. Nowak, *Pedagogika chrześcijańska: jej podstawy, rozwój i aktualny stan*, „Rocznik Pedagogiczny” 2004, nr 2, s. 50.

w chrześcijańskim systemie wychowania do uwzględnienia wszystkich jego sfer rozwojowych, w tym także sfery duchowej. Szkoły salezjańskie, kierując się założeniami antropologii chrześcijańskiej, ujmują wychowanka zarówno jako istotę biologiczną, jak i duchową, uwzględniając tym samym jego perspektywę transcendentną¹⁴. Edukacja uwzględniająca całą złożoność osoby wychowanka daje mu szansę kształtowania własnej osobowości, swego życia moralnego i duchowego, a także twórczego włączenia się w społeczeństwo¹⁵.

Daje temu wyraz w swoim nauczaniu Jan Paweł II, który podkreśla, że dla „pełnej dojrzałości człowieka konieczne jest nie tylko samo zdobywanie informacji i ukierunkowanie edukacyjne na osiągnięcie specjalizacji, ale także edukacja rozumiana jako spełnienie całej osoby”¹⁶. Dlatego szkoła salezjańska nie tylko kształci, ale i wychowuje, dążąc do uformowania dojrzałej osobowości wychowanka w wymiarze społecznym i religijnym. Szkoła ta ma niejako podwójny cel i wymiar działania, ma zapewnić wychowankom formację ludzką i chrześcijańską.

Sprostanie tak sformułowanym założeniom szkoły salezjańskiej wymaga odpowiedniej postawy nauczyciela-wychowawcy. Jego powinnością jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale również stwarzanie uczniowi korzystnych warunków rozwoju. Dokonuje się to na drodze spotkania osób i przekazywania przez nauczyciela odpowiednich dla rozwoju ucznia wartości i postaw. Realizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego domaga się również od nauczyciela postawy rozumnej miłości i otwartości polegającej na autentycznym „byciu dla osoby i przeżywania z osobą”¹⁷. Innymi słowy nauczyciele-wychowawcy „swymi kompetencjami powinni zapewnić uczniom pomoc w poznaniu świata, swym autorytetem i prawością – odwagę w dążeniu do ideałów, swym zaangażowaniem i entuzjazmem – motywację i pomoc w pracy nad sobą [...], jako świadkowie wiary, mogą i powinni wspomagać rozwój religijny wychowanków”¹⁸. Dzięki temu uczeń wyzwala swoją wolność, tworzy w sobie postawę otwartości i kształtuje świadomość normatywną. Ważną zasadą owej relacji nauczyciel – uczeń jest podjęcie dialogu, w którym podmioty dążą do wzajemnego zrozumienia i współdziałania.

Edukacja i wychowanie w szkole salezjańskiej jest więc szerokim programem działania, którego ogólne cele można zwięzle określić jako:

- uświadomienie wychowankom ich osobowej godności i osobowej struktury oraz motywowanie ich do integralnego rozwijania swojej osobowości i człowieczeństwa;

¹⁴ Por. M. Studenski, *Wychowanie chrześcijańskie*, s. 761-762.

¹⁵ Por. A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Wyd. KUL: Lublin 2004, s. 247.

¹⁶ Tamże, s. 245.

¹⁷ Tamże, s. 248.

¹⁸ K. Olbrycht, *Aksjologia szkoły*, s. 95.

- kształtowanie u uczniów postawy szacunku, miłości i gotowości do pomocy i ofiarnej służby drugiemu i innym we wspólnocie (rodzinnej, religijnej, narodowej);
- kształtowanie u wychowanków tożsamości kulturowej oraz postaw odpowiedzialności za kulturę (narodową, religijną);
- przygotowanie uczniów do dojrzałego, krytycznego i twórczego korzystania z osiągnięć cywilizacyjnych;
- przygotowanie wychowanków do odpowiedzialnego udziału w życiu Kościoła (formacja religijna) oraz zapoznawanie z katolicyzmem uczniów innych wyznań i niewierzących¹⁹.

Głównym zadaniem, jakie sobie stawia szkoła salezjańska, jest zatem integralne przygotowanie młodego człowieka jako osoby do systematycznej pracy nad własnym rozwojem osobowym oraz do odpowiedzialnego i twórczego udziału w życiu społeczeństwa i Kościoła.

System prewencyjny istotą szkoły salezjańskiej

Szkoła salezjańska jest miejscem przygotowania młodego człowieka do dojrzałego i odpowiedzialnego wejścia w dorosłe życie. Ksiądz J. Bosko, formułując istotne elementy swojego systemu wychowawczego, w sposób syntetyczny ujął cel ogólny swej działalności wychowawczej i edukacyjnej, którym była dojrzałość ludzka i chrześcijańska młodzieży²⁰. Za naczelne zadanie swych poczynań edukacyjnych przyjął „formowanie sumień w tym kierunku, aby stały się zdolne szanować bliźniego, życie i postęp duchowy i społeczny, sumień prawych, odpowiedzialnych, pragnących zgody w budowaniu pokoju i sprawiedliwości”²¹.

Ksiądz Bosko stworzył i stosował w swej działalności pedagogicznej oryginalny system wychowawczy, zwany prewencyjnym lub zapobiegawczym, którego cechą rozpoznawczą stanowiła miłość wychowawcza złączona z ludzkim zrozumieniem wychowanków. Jego charakterystycznym znamieniem było również to, że z jednej strony umożliwiał on wychowankowi wytrwanie w dobrym, z drugiej zaś zapobiegał popełnieniu przez niego zła. Aby w praktyce mógł on przynieść spodziewane owoce, potrzeba było w jego stosowaniu wykorzystywać zarówno środki naturalne (asystencja, odpowiednia organizacja zajęć, rozwój zainteresowań poszczególnych wychowanków), jak i te, które wynikają z życia religijnego podopiecznych (praktyki religijne).

¹⁹ Tamże, s. 96.

²⁰ Por. M. Barlak, *Wychowanie salezjańskie jako dialog osób w świetle wartości*, [w:] *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy*, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 2000, s. 2003.

²¹ L. Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, Wydawnictwo Salezjańskie: Warszawa 1986, s. 65.

System prewencyjny w praktyce odwołuje się do słów św. Pawła: „Miłość cierpliwa jest, łaskawa jest. Wszystko znosi, we wszystkim pokłada nadzieję, wszystko przetrzyma”²². Z tej perspektywy każdy młody człowiek w szkole salezjańskiej wart jest tej szczególnej miłości i szacunku wyzwającego ku pełni człowieczeństwa, bez względu na stan i sytuację, w jakiej się znajduje. Z perspektywy miłości wychowawczej ważne są wszystkie potrzeby młodego człowieka. Stąd owa miłość urasta zarazem do rangi fundamentalnej metodologii wychowawczej w działalności szkół salezjańskich.

Projekt wychowawczy księdza Bosko konkretyzują zatem podstawowe założenia ujęte w trójmian wzajemnie dopełniających się zasad systemu prewencyjnego, obejmujących: rozum, religię i miłość wychowawczą wraz z nieodzowną w praktyce systemu prewencyjnego obecnością wychowawczą.

Rozum

W pedagogii księdza Bosko „rozum” jest zasadą realizmu pedagogicznego i roztropności wychowawczej. Wychowanie oparte na rozumie wprowadza do systemu prewencyjnego optymistyczny humanizm, który każe wierzyć w naturalne i nadnaturalne „bogactwa” człowieka. Nie ignoruje on słabości wychowanka, lecz przede wszystkim podnosi jego zalety i zatrzymuje wszystko to, co jest dobre. W tym kontekście w szkole salezjańskiej uznaje się w każdym młodym człowieku, choćby biednym i ze śladami różnych negatywnych doświadczeń, istnienie źródła energii wystarczającej, żeby go zasilić i pozwolić mu właściwie żyć i rozwijać się.

Rozum jako jedna z kluczowych zasad systemu prewencyjnego w praktyce szkoły salezjańskiej dąży do uregulowania wszelkich stosunków międzyosobowych w środowisku wychowawczym. W myśl tej zasady w życiu szkoły wszystko powinno być rozumne; regulamin, polecenia, zarządzenia, kary, nagrody, wypowiedane sądy przez nauczyciela czy wychowawcę. To wszystko w tym celu, aby młody człowiek mógł zaspokoić dwie fundamentalne potrzeby: działanie z wolnego wyboru i potwierdzenie własnej tożsamości; nie tłumi to również przejawów codziennego życia szkoły, tworzącego swoisty kontekst wychowawczy inspirowany spontanicznością, a nie strachem i obawą. Nauczycieli i wychowawców w szkole salezjańskiej zobowiązuje on zaś do ustawicznego kształtowania w sobie odpowiedzialnych i dojrzałych postaw, zdolnych do zrozumienia ucznia i okazania zaufania w jego dobrą wolę zmierzającą do wyboru dobra²³.

²² Por. J. Bosko, *System zapobiegawczy w wychowaniu młodzieży*, [w:] L. Cian, *System zapobiegawczy*, s. 226-233.

²³ Por. J. Niewęglowski, *Charakterystyczne cechy wychowawcy w stylu ks. Bosko*, [w:] *Ksiądz Bosko i jego system*, s. 183.

Spojrzenie na szkołę salezjańską z pozycji zasady rozumności sprawia, że postrzegamy ją jako instytucję dążącą do rozwijania w wychowanku tych energii, które nazywamy „życiem głębokim”, będącym synonimem witalnego zrywu, dynamizmu osoby, zdolności do twórczości, chęci bycia i stawania się kimś. W tym celu szkoła salezjańska pomaga wychowankom uświadomić sobie bogactwo własnych zalet, by wyzwolić w nich naturalną siłę i pobudzić ich do wysiłku w pracy nad sobą.

W szkole salezjańskiej przesyconej wychowawczym stylem księdza Bosko „rozum” jest więc czynnikiem niezawodnym i fundamentalnym, gwarantującym rozwój zdrowych i zrównoważonych osobowości wychowanków, tj. wolnych, odpowiedzialnych w podejmowaniu decyzji, dyspozycyjnych w dawaniu siebie, gotowych do prowadzenia życia wewnętrznego w ramach całokształtu postępowania, w które chcą zaangażować własne możliwości.

Religia

Ksiądz Bosko, poza poczuciem swego powołania wychowawczego, miał również silne przekonanie o powołaniu do głoszenia chrześcijańskiego orędzia wiary, świadomość wezwania na świadka i „proroka” swoich czasów. Dlatego stał się twórcą systemu wychowawczego, w którym ważne są nie tylko możliwości naturalne tkwiące w wychowankach, ale także to, co stanowi o transcendencji i nadprzyrodzoności ich bytu. Towarzystwo mu bowiem przekonanie, że warunkiem skuteczności wychowawczej jest religia, jako wewnętrzna zasada pedagogiczna, rzutująca na treść, formy i środki wychowania i edukacji. W proponowanym przez niego ideale wychowawczym zasada religijności występuje między zasadą rozumności i miłości, wiążąc obydwie wewnętrznie²⁴.

Ten element religijności w systemie wychowawczym szkół salezjańskich jest bodajże najbardziej charakterystyczny. Nie można ani należycie pojąć, ani określić tożsamości szkoły salezjańskiej bez tego jej religijnego odniesienia. I nie jest to sprawa jedynie religijnego wychowania. Chodzi tu bowiem raczej o religijny rdzeń całego życia szkoły, obejmujący i przenikający całą społeczność szkolną (nauczycieli, wychowawców, uczniów, rodziców, personel kierujący, administracyjny i pomocniczy), scalając ją w prawdziwe środowisko wychowawcze.

Można zatem powiedzieć, że „religia” jako element systemu prewencyjnego w szkole salezjańskiej ma pomagać wychowywać, ewangelizując, i ewangelizować, wychowując. Religijny klimat szkoły salezjańskiej ukierunkowany jest przede wszystkim na wewnętrzne ubogacenie wychowanka oraz na sumienne oraz pełne entuzjazmu i twórczego zapału podjęcie przez niego swoich codziennych obowiązków.

²⁴ Por. K. Misiaszek, *Główne idee systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*, „Seminare” 1987-1988, s. 49.

ków, którymi są radość, nauka, posłuszeństwo, praktykowanie miłości Boga i bliźniego oraz spełnianie swoich codziennych praktyk religijnych. Szkoła salezjańska, nawiązując do myśli swego założyciela, pragnie, aby jej uczniowie byli dobrymi chrześcijanami i uczciwymi obywatelami²⁵.

Miłość

Zasadę miłości wychowawczej w systemie prewencyjnym księdza Bosko można również określić jako „dobroć”, która uwidacznia się w postawie nauczyciela i wychowawcy oraz charakteryzuje się zatroskaniem o rozwój wychowanka, pragnieniem dla niego dobra zarówno ludzkiego, jak i nadprzyrodzonego. W praktyce pedagogicznej szkoły salezjańskiej relacje wychowawcze przepełnione są ową głęboką dobrocią, przez którą wychowawca staje się przyjacielem młodzieży, tworząc w szkole klimat prawdziwej i wyzwalającej „obecności pedagogicznej”. Miłość wychowawcza najszybciej rodzi się w środowisku o charakterze rodzinnym pozbawionym sztywności i biurokratycznego stylu, zakłada bowiem relacje interpersonalne, wymaga wejścia wychowawcy w swoistą zażyłość z wychowankiem, stanie się „rzeczywistym” bratem, przyjacielem i ojcem młodzieży.

Zgodnie ze stylem myślenia księdza J. Bosko, można by zasadę miłości wychowawczej stosowaną w szkole salezjańskiej wypowiedzieć w słowach: pełne otwarcia i zrozumienia podejście do ucznia, szczerą i czystą serdeczność. Młodzież w szkole salezjańskiej nie tylko ma wiedzieć, że jest otaczana szacunkiem i miłością, ale powinna tego doświadczać w praktyce życia szkolnego²⁶. Chodzi tu o codzienną postawę wychowawczą wobec młodzieży, która nie jest ani zwykłą miłością ludzką, ani też samą miłością nadprzyrodzoną. Jest to rzeczywistość złożona, która zakłada dyspozycyjność, zdrowe zasady i odpowiedni sposób postępowania²⁷. Wychowanie oparte na miłości nie polega na uleganiu wszelkim zachciankom młodego człowieka, ale na działaniu sprzyjającym asymilacji wartości, które mają stanowić podstawę jego dojrzałej osobowości.

Miłość wychowawcza czyni z nauczyciela w szkole salezjańskiej osobą szczerze oddaną dobru swoich podopiecznych, przebywającą wśród nich i gotową do poświęceń i trudów związanych z jej misją. Wszystko to wymaga od nauczyciela prawdziwego bycia do dyspozycji młodzieży, autentyczności i umiejętności dialogu, co rodzi między nim a wychowankiem zażyłość i zaufanie, a to z kolei jest niezbędnym warunkiem jego skuteczności w pracy wychowawczej i dydaktycznej.

²⁵ Por. J. Niewęgłowski, *Charakterystyczne cechy*, s.184-185.

²⁶ Por. J. Bosko, *List o stanie oratorium*, [w:] L. Cian, *System zapobiegawczy*, s. 252-253.

²⁷ Por. Jan Paweł II, *Ojciec i nauczyciel młodzieży*, Wyd. TPV: Rzym 1988, s. 18-19.

Obecność wychowawcza

Charakter odniesień personalnych w szkole salezjańskiej jest z jednej strony uwarunkowany klimatem wspólnoty wychowawczej, z drugiej zaś „asystencją”, jako stałą formą obecności wychowawcy wśród młodzieży. Środowisko szkoły salezjańskiej, w którym zachodzą relacje wychowawcze, musi ze swej natury posiadać istotne cechy systemu prewencyjnego (rozum, religia i miłość wychowawcza), które sprzyjają budowaniu postawy szacunku i zaufania w kontaktach wychowawczych.

Wychowawca, będąc obecny wśród młodzieży, powinien podzielać jej pozytywne skłonności i zainteresowania, ale w taki sposób, by nauczyła się ona działać świadomie i z wyboru, zgodnie z przyjętymi wartościami. Nauczyciel w szkole salezjańskiej rozumie, że z pedagogicznego punktu widzenia korzystniej jest uprzedzić negatywne doświadczenia ucznia i ich utrwalanie się, niż potem czynić wiele wysiłku, aby je usuwać z jego życia. Dlatego jego obecność wychowawcza wśród młodzieży nabiera szczególnego znaczeni. Często określana jest jako „asystencja”, czyli „ciągłe” przebywanie wychowawcy pośród wychowanków. Nauczyciel w szkole salezjańskiej służył młodzieży jako przewodnik pomagający jej właściwie i skutecznie prowadzić rozwój własnej osobowości. Przyczynia się do tego, aby uczniowie nie pozostawali osamotnieni w rozwiązywaniu własnych problemów i trudności. Obecność wychowawcza we wspólnocie szkolnej jest działaniem pozytywnym, ukierunkowującym wychowanka na dobro przez osobę nauczyciela.

Tak rozumiana obecność wychowawcza w szkole salezjańskiej zakładała także aspekt nadzoru i kontroli; wyrażanych w praktyce integralnie zarówno jako zabezpieczenia przed złem, jak i w kierowaniu wychowanka ku dobru²⁸. Ponadto obecność wychowawcza zmierza do tego, aby sam wychowanek nauczył się czuć nad sobą, aby potrafił prowadzić dialog z wychowawcą w klimacie szczerości i zaufania. Obecność wychowawcza przyczynia się również do budowania w szkole salezjańskiej atmosfery rodzinnej, z której z kolei rodzi się poczucie odpowiedzialności wśród nauczycieli i uczniów za jej całość oraz za dobro każdego z osobna. Atmosfera szkoły salezjańskiej nie zależy jednak tylko od dobrej woli nauczycieli, ich pedagogicznej kultury, umiejętności w stosowaniu dydaktycznych metod i środków, lecz jest to przede wszystkim sprawa osobowości nauczyciela. System prewencyjny stosowany w szkole salezjańskiej domaga się od nauczyciela i wychowawcy ciągłego doskonalenia się do misji prowadzenia młodych²⁹.

W działalności szkoły salezjańskiej przesyconej duchem rodzinnym ważne miejsce zajmuje również wprowadzanie młodzieży w świat kultury i godziwej rozrywki. Przygotowywane i wspólnie przeżywane przez nauczycieli i uczniów sztuki

²⁸ Por. J. Bosko, *System zapobiegawczy*, s. 229-231.

²⁹ Por. M. Szpringer, *System prewencyjny*, s. 83.

teatralne, śpiewy, zabawy i sport pozwalają na lepsze poznanie młodego człowieka. Nauczyciel w szkole salezjańskiej doskonale wie, że nie osiągnie dobrych rezultatów dydaktycznych i wychowawczych, kładąc nacisk jedynie na obowiązki, a pomijając pogodę ducha, objawiającą się w rozrywkach. Dlatego w szkole salezjańskiej sport kształtuje siłę woli i uczy zdrowej rywalizacji, teatr zaś, muzyka i śpiew, odpowiednio dobrane, pomagają młodzieży właściwie korzystać z dorobku kultury, kształtując w niej wrażliwość na piękno oraz pozwalając, aby młody człowiek lepiej zrozumiał swe powołanie w perspektywie przyszłości³⁰.

Zakończenie

Próba określenia tożsamości szkoły salezjańskiej na progu XXI wieku jest zadaniem ze wszech miar społecznie i pedagogicznie potrzebnym z kilku powodów. Po pierwsze, określenie takie umożliwia lepsze zrozumienie tego, co szkoła salezjańska wnosi do współczesnej edukacji i wychowania. Po drugie, może stać się to źródłem inspiracji dla ponownych przemyśleń nad niektórymi aspektami pracy współczesnej szkoły. Po trzecie, pozwala ukazać aktualność i wartość poszczególnych elementów systemu wychowawczego szkoły salezjańskiej. Po czwarte, uczy pokory i skromności w zgłaszaniu nowych postulatów dotyczących reorganizacji procesu edukacji i wychowania. Po piąte, może stanowić zachętę do opracowania naukowej syntezy minionego i współczesnego dorobku edukacyjnego i wychowawczego szkoły salezjańskiej³¹.

Należy podkreślić, że podjęta tutaj próba nakreślenia tożsamości szkoły salezjańskiej nie pretenduje do wyczerpującego omówienia problemu, ale stanowi tylko zarys istotnych elementów tożsamości szkoły salezjańskiej. Niemniej jednak warto podjąć się gruntownego opracowania pedagogicznej działalności szkół salezjańskich, może to bowiem okazać się cennym drogowskazem w określeniu kierunku dokonujących się zmian we współczesnej szkole.

Bibliografia

Barlak M., *Wychowanie salezjańskie jako dialog osób w świetle wartości*, [w:] Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 2000.

³⁰ Por. T. Jania, *Elementy sztuki w działalności św. Jana Bosko*, „Biuletyn Salezjański Nostra” 1987, nr 283, s. 11-16.

³¹ Por. M. Łobocki, *Współczesne tendencje w wychowaniu a system wychowawczy św. Jana Bosko*, [w:] *Ksiądz Bosko i jego system*, s. 264.

- Bosko J., List o stanie oratorium, [w:] L. Cian, System zapobiegawczy św. Jana Bosko, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 1986.
- Bosko J., System zapobiegawczy w wychowaniu młodzieży, [w:] L. Cian, System zapobiegawczy św. Jana Bosko, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 1986.
- Chavez P., Komentarz do wiaźanki na rok 2006, [w:] W trosce o ducha rodzinnego w szkole salezjańskiej, Wyd. ITS: Kraków 2006.
- Cian L., System zapobiegawczy św. Jana Bosko, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 1986.
- Jania T., Elementy sztuki w działalności św. Jana Bosko, „Biuletyn Salezjański Nostra” 1987, nr 283.
- Jan Paweł II, Ojciec i nauczyciel młodzieży, Wyd. TPV: Rzym 1988.
- Łobocki M., Współczesne tendencje w wychowaniu a system wychowawczy św. Jana Bosko, [w:] Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 2000.
- Misiaszek K., Główne idee systemu prewencyjnego św. Jana Bosko, „Seminare” 1987-1988, s. 49.
- Niewęglowski J., Charakterystyczne cechy wychowawcy w stylu ks. Bosko, [w:] Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy, Wyd. Salezjańskie: Warszawa 2000.
- Nowak M., Pedagogika chrześcijańska: jej podstawy, rozwój i aktualny stan, „Rocznik Pedagogiczny” 2004, nr 2.
- Olbrycht K., Aksjologia szkoły katolickiej, „Ethos” 2007, nr 75.
- Rynio A., Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II, Wyd. KUL: Lublin 2004.
- Studenski M., Wychowanie chrześcijańskie wyzwaniem dla szkoły i katechezy, [w:] Wychowanie chrześcijańskie, red. A. Rynio, Wyd. KUL: Lublin 2007.
- Szpringer M., System prewencyjny księdza Jan Bosko we współczesnej profilaktyce, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej: Kielce 2006.
- Wołny B., Edukacja ku wartościom w polskiej szkole a „norma personalistyczna”, [w:] Wychowanie chrześcijańskie, red. A. Rynio, Wyd. KUL: Lublin 2007.
- Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dla szkół katolickich w Polsce, 1994.10.22, V.